

The Study of Money Laundering Determinants with an Emphasis on the Role of Corruption and Informal Economy

Majid Maddah^{1*}, Yasin Fanaei Shahrudi²

1. Professor, Department of Economics, Faculty of Economics, Management and Administrative Science, Semnan University, Semnan, Iran. Corresponding Author. Email: majid.maddah@semnan.ac.ir

2. M.A., Department of Economics, Faculty of Economics, Management and Administrative Science, Semnan University, Semnan, Iran. Email: yasinfanaei@semnan.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 19-03-2025
Accepted: 26-06-2025

Keywords:
Money Laundering,
Economic Corruption,
Informal Economy,
Cross-Sectional Data.

Abstract

Money laundering is a global issue that destabilizes financial markets and has a negative impact on economic growth by increasing the risk of capital inflows. This paper empirically analyzes the factors affecting money laundering in countries, including Iran using regression analysis with cross-sectional data.

The results of estimating different models using cross-sectional data from 97 countries show that first: the spread of corruption and the informal economy positively and significantly affect money laundering, which is due to the role of money laundering in laundering dirty money from illegal transactions. Second: The combined effect of corruption and the informal economy on money laundering is also positive, in such a way that the informal economy, through the channel of corruption, strengthens the money laundering process at the countries level. Also, natural resource rents are another determinant of money laundering, and this relationship stems from the association of derived from natural resources and corruption. From a policy perspective, controlling money laundering on a global scale requires coordinated actions by countries to combat corruption, limit informal activities by facilitating business laws and regulations, and formalize informal activities. of rural tenants and the whole country also has an increasing trend.

Cite this article: Maddah, M., Fanaei Shahrudi, Y. (2025). The Study of Money Laundering Determinants with an Emphasis on the Role of Corruption and Informal Economy. *Journal of Defense Economics & Sustainable Development*, 10 (38), 35-58.

[20.1001.1.30607531.1404.10.38.2.2](https://doi.org/10.1001.1.30607531.1404.10.38.2.2)

© The Author(s) 2025. Published by Defense Economics Scientific Association of Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)

بررسی تعیین کننده‌های پول‌شویی با تأکید بر نقش فساد و اقتصاد غیررسمی

مجید مداح^{۱*}، یاسین فنائی شاهرودی^۲

۱. استاد، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. نویسنده مسئول.

رایانامه: majid.maddah@semnan.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.

رایانامه: yasinfanaei@semnan.ac.ir

چکیده

پول‌شویی یک مسأله جهانی است که بازارهای مالی را بی‌ثبات کرده و با افزایش ریسک جریان ورودی سرمایه بر رشد اقتصادی اثر منفی دارد. این مقاله عوامل مؤثر بر پول‌شویی در کشورها از جمله ایران را به لحاظ تجربی با استفاده از روش تحلیل رگرسیون با داده‌های مقطعی مورد تحلیل قرار می‌دهد.

نتایج حاصل از تخمین مدل‌های مختلف با استفاده از داده‌های مقطعی از ۹۷ کشور نشان می‌دهد اولاً گسترش فساد و اقتصاد غیررسمی به طور مثبت و معنی‌دار، پول‌شویی را تحت‌تأثیر قرار می‌دهند که دلیل آن به نقش پول‌شویی در شستشوی پول‌های کثیف ناشی از معاملات غیرقانونی باز می‌گردد. ثانیاً اثر ترکیبی فساد و اقتصاد غیررسمی بر پول‌شویی نیز مثبت است به نحوی که اقتصاد غیررسمی از کانال فساد تقویت‌کننده فرآیند پول‌شویی در سطح کشورهاست. همچنین رانت منابع طبیعی، یکی دیگر از تعیین‌کننده‌های پول‌شویی است که این رابطه، از همراهی درآمدهای حاصل از منابع طبیعی و فساد نشأت می‌گیرد. از نقطه نظر سیاست‌گذاری، کنترل پول‌شویی در بعد جهانی نیازمند اقدامات هماهنگ کشورها در مبارزه با فساد، محدودکردن فعالیت‌های غیررسمی از طریق تسهیل قوانین و مقررات کسب‌وکار و همچنین رسمیت بخشیدن به فعالیت‌های غیررسمی است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله علمی

تاریخچه مقاله:

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۱۲/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۰۵

واژگان کلیدی:

پول‌شویی، فساد اقتصادی، اقتصاد غیررسمی، داده‌های مقطعی.

استاد به مقاله: مداح، مجید و فنائی شاهرودی، یاسین. (۱۴۰۴). بررسی تعیین‌کننده‌های پول‌شویی با تأکید بر نقش فساد و اقتصاد غیررسمی. فصلنامه اقتصاد دفاع و توسعه پایدار، ۱۰(۳۸)، ۳۵-۵۸.

DOI: [10.30607/531.1404.10.38.2.2](https://doi.org/10.30607/531.1404.10.38.2.2)

ناشر: انجمن علمی اقتصاد دفاع ایران
© نویسندگان

۱. مقدمه

فرآیند جعل منبع درآمد ناشی از جرایم و ادغام آن در سیستم‌های مالی قانونی، پول شویی^۱ نامیده می‌شود. این فرایند که مراحل پیچیده‌ای از معاملات را در بر می‌گیرد، باهدف مخفی کردن منبع غیرقانونی وجوه انجام می‌شود (چایکین^۲، ۲۰۰۸) پول شویی موجب می‌شود تا پول ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی، شکل رسمی پیدا کرده و در مبادلات قانونی مورد استفاده قرار گیرد. تأثیر پول شویی فراتر از نگرانی‌های مالی بوده به‌نحوی که بر ثبات اقتصادی، یکپارچگی بازار و رفاه اجتماعی اثر منفی می‌گذارد. نتایج مطالعات تجربی نشان می‌دهند پول شویی، رقابت بازار را مختل کرده و بازارهای مالی را بی‌ثبات می‌کند (افوتدا^۳، ۲۰۲۲). بی‌ثباتی مالی، اعتماد سرمایه‌گذاران را تضعیف کرده و در نهایت شاخص‌های اقتصاد کلان مثل تولید و اشتغال در کشور دارای جریان‌های مالی غیرقانونی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فعالیت‌های پول شویی که اغلب با تقلب و فرار مالیاتی همراه است از یک سو درآمدهای مالیاتی دولت را کاهش می‌دهد و از سوی دیگر نابرابری‌ها را در جامعه تشدید می‌کند (انگر و همکاران^۴، ۲۰۲۱). اثرات منفی پول شویی، موجب شده تا دولت‌ها کنترل پول شویی را در دستور کار خود قرار داده و در پی تصویب و اجرای قوانین مبارزه با پول شویی باشند. مبارزه با پول شویی به مجموعه قوانین، مقررات و رویه‌هایی گفته می‌شود که برای جلوگیری، شناسایی و گزارش فعالیت‌های پول شویی طراحی شده‌اند. طبق تأکید مؤسسه پازل برای حکمرانی، مبارزه با پول شویی نیازمند ساختارهای نهادی قوی است، از جمله این که لازم است تا واحد اطلاعات مالی^۵ در سطح کشورها کارا باشند و نهادهای مبارزه با فساد به خوبی عمل کرده و نظارت درستی بر عملکرد فعالیت‌های اقتصادی دولت داشته باشند. عوامل مختلفی سطح فعالیت‌های پول شویی را تحت تأثیر قرار می‌دهند که از جمله آن‌ها به فساد اقتصادی^۶ می‌توان اشاره کرد. فساد که به‌عنوان سوءاستفاده از قدرت بخش عمومی در جهت منافع شخصی تعریف می‌شود، در سطوح مختلف حکمرانی و فعالیت‌های اقتصادی ظاهر می‌شود. فساد، محیط مساعدی برای عملیات پول شویی ایجاد می‌کند و درعین حال قابلیت اجرایی قوانین ضد پول شویی را تضعیف می‌کند (شارمن و چایکین^۷، ۲۰۰۹). همچنین فساد، تقاضا برای پول شویی را بیشتر کرده و احتمال شناسایی فعالیت‌های پول شویی را به دلیل شکل‌گیری فعالیت‌های مجرمانه کاهش می‌دهد فساد (رشوه، اخاذی، اختلاس) که یک اقدام غیر قانونی است و پول‌های کثیفی به همراه دارد که باید شسته شوند تا بتوانند وارد معاملات قانونی گردند. چنین رابطه‌ای اثر محرک نام دارد. فعالیت‌های پول شویی، مجرمان را قادر می‌سازد تا عواید مجرمانه خود را در بازار قانونی پنهان کرده و از طریق آن وارد معاملات قانونی کنند. از جنبه دیگر، می‌توان اظهار داشت فساد، تقاضا برای پول شویی را افزایش می‌دهد. این در حالی است که بالا بودن احتمال فعالیت‌های پول شویی ناشی از فساد، عرضه اقدامات توأم با

¹ Money laundering

² Chaikin (2008)

³ Ofoeda et al. (2022)

⁴ Unger et al. (2021)

⁵ Financial Intelligence Unit

⁶ Corruption

⁷ Sharman and Chaikin (2009)

فساد را افزایش می‌دهد که از این نظر رابطه نزدیکی بین فساد و پول‌شویی وجود دارد (بارن و همکاران^۱، ۲۰۱۹). فساد نه تنها پول‌شویی را تسهیل می‌کند، بلکه به طور سیستماتیک اثر بخشی سیاست‌های ضد پول‌شویی را تضعیف کرده و چرخه‌ای مداوم از جرایم مالی و شکست نظارتی ایجاد می‌کند. ارتباط بین فساد و پول‌شویی نشان‌دهنده یک رابطه قوی و دوجانبه است به نحوی که شواهد تجربی نشان می‌دهند فساد باعث تحریک افراد به تقاضا برای خدمات پول‌شویی می‌شود، در مقابل، پول‌شویی به نوبه خود ابزارهای لازم برای مخفی نگه داشتن عواید فساد را فراهم می‌کند. این رابطه در اقتصادهای در حال توسعه که در آن چارچوب‌های نهادی ضعیف، اغلب در مبارزه مؤثر با هر دو پدیده شکست می‌خورند، به وضوح دیده می‌شود (دل آنو و مداح^۲، ۲۰۲۳). نتایج یک مطالعه تجربی با استفاده از داده‌های ایتالیا، کرواسی، اسلواکی، اسلونی، آلمان و سوئد طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ رابطه بین فساد و پول‌شویی را از زاویه دیگری گزارش می‌دهد به این صورت که افزایش فعالیت‌ها در جهت پیشگیری با پول‌شویی منجر به کاهش فساد می‌شود و بر این اساس ترویج و بهبود شفافیت در سیستم ضد پول‌شویی موجب کاهش احتمال فساد در بین تمام ذینفعان درگیر در سیستم ضد پول‌شویی خواهد شد (بارتولوویچ و همکاران^۳، ۲۰۲۳).

یکی دیگر از عواملی که می‌تواند پول‌شویی را تحت تأثیر قرار دهد، اقتصاد غیر رسمی است. اقتصاد غیررسمی تنها یک بخش حاشیه‌ای از اقتصاد نیست، بلکه یک کانال مهم برای فعالیت‌های مالی غیرقانونی به‌ویژه پول‌شویی، است. منابع حاصل از اقدامات غیرقانونی مثل قاچاق مواد مخدر، فرار مالیاتی، فساد و قمار از کانال ورود به فعالیت‌های قانونی، شکل قانونی پیدا می‌کنند که از این جهت همراهی مثبتی بین فعالیت‌های غیرقانونی و پول‌شویی وجود دارد. سنسوفاپ (۲۰۲۲)^۴ در مقاله‌ای با معرفی و شناسایی انواع درآمدهای ناشی از خدمات غیر قانونی در کنیا، معاملات ارز غیرقانونی در اسپانیا، قاچاق انسان در شمال آفریقا و منطقه مدیترانه رابطه بین فعالیت‌های غیرقانونی و پول‌شویی را مورد تحلیل قرار می‌دهد. طبق نتایج این مطالعه، فعالیت‌های غیرقانونی قاچاق و قمار در قالب شبکه‌های سازمان‌یافته در تایلند انجام می‌شود و از آنجایی که در کشورهای همسایه معنی برای این اقدامات وجود ندارد، در آن‌ها این اقدامات به راحتی وارد بازارهای رسمی شده و شکل قانونی پیدا می‌کنند از جمله این که قمار در تایلند غیرقانونی بوده، اما در کامبوج، میانمار و مالزی شکل قانونی دارد یا مواد مخدر به طور قاچاق وارد تایلند شده و در قالب اظهار نامه‌های نادرست از طریق گمرک تایلند به کشورهای همسایه صادر و از آن‌جا به بازارهای اروپا وارد می‌شود. در این ارتباط مطالعه پرونده‌های قضایی کشورهای شورای همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) در ۱۹۹۸ نشان می‌دهد در مواردی که مجرمان مالی به پول‌شویی متهم شده‌اند به اتهام فرار مالیاتی محکوم شده‌اند (استرم^۵، ۲۰۱۳). در واقع پول‌شویی امکان تبدیل پول‌های غیرقانونی ناشی از فرار مالیاتی را برای مجرمین فراهم ساخته است.

¹ Barone et al. (2019)

² Dell'Anno and Maddah (2023)

³ Bartulovic et al. (2023)

⁴ Informal economy

⁵ Sonsuphap (2022)

⁶ Storm (2013)

نتایج برخی مطالعات نشان می‌دهند رانت منابع طبیعی که به صورت سود فراتر از هزینه‌های تولید و فرآوری تعریف می‌شود، می‌تواند اندازه پول‌شویی را تحت تأثیر قرار دهد. این رانت که فساد در میان مقامات دولتی و ذی‌نفعان خصوصی را تشویق می‌کند، به دنبال راهی برای شستشوی وجوه با منشأ خواهند بود که این کار جریان پول‌شویی را تقویت می‌کند (فردسترم^۱، ۲۰۲۱). رانت‌های منابع طبیعی به خودی خود مضر نیستند، بلکه در صورتی که به صورت شفاف و با نظارت دقیق مدیریت نشوند، زمینه مساعدی برای پول‌شویی و سایر فعالیت‌های غیرقانونی ایجاد می‌کنند.

در چارچوب این مباحث، باتوجه به آن که طبق آمارهای صندوق بین‌المللی پول، پول‌شویی دو درصد از تولید ناخالص داخلی دنیا را تشکیل داده و سالانه مقدار آن به میزان ۱۰۰ میلیارد دلار افزایش می‌یابد (وانگ و همکاران^۲، ۲۰۲۴) بنابراین یک مسأله جهانی است، شناسایی عوامل مؤثر بر آن در نمونه‌های جدید و با داده‌های جهانی اهمیت می‌یابد که در این مقاله با استفاده از اطلاعات ۹۷ کشور به آن پرداخته شده است. این مقاله اثر هم‌زمان فساد، اقتصاد غیررسمی و رانت منابع طبیعی بر پول‌شویی را به لحاظ تجربی بررسی کرده و موضوع پول‌شویی را به عنوان یک مسأله جهانی که کنترل آن نیازمند اقدامات هماهنگ کشورها در مبارزه با فساد، تسهیل فرآیندهای کسب و کار برای کاهش انگیزه‌های ورود به بازارهای غیررسمی و استفاده مطلوب از درآمدهای حاصل از منابع طبیعی را برجسته می‌کند. علاوه بر آن، در این مقاله اثر ترکیبی فساد و اقتصاد غیررسمی بر پول‌شویی که در مطالعات قبلی کمتر به آن توجه شده، به لحاظ تجربی مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در پول‌شویی عواید حاصل از جرایم و فعالیت‌های غیر قانونی از نظارت‌های رسمی پنهان مانده و وجوه غیر قانونی در سیستم مالی قانونی ادغام می‌شوند. ماهیت پنهان پول‌شویی موجب می‌شود تا به دشواری پول‌های کثیف ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی از وجوه قانونی تشخیص داده شوند که این امر استفاده از وجوه غیرقانونی توسط مجرمان را در بازارهای مالی تسهیل می‌کند. چنین ویژگی امنیت بازارهای مالی را به خطر انداخته و در نهایت عملکرد اقتصادی کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عوامل مختلفی، سطح پول‌شویی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در این ارتباط، چایکین^۳ (۲۰۰۸) نتیجه می‌گیرد فساد تجاری به طور قابل توجهی اثر بخشی سیستم‌های ضد پول‌شویی را ضعیف می‌کند به‌ویژه هنگامی که همدستی بین مقامات فاسد و نهادهای مالی وجود دارد. همچنین شارمن و چایکین^۴ (۲۰۰۹) اظهار می‌دارند گستردگی فساد در یک کشور نیاز به شستشوی وجوه غیرقانونی را مطرح می‌سازد. همچنین بارون و همکاران^۵ (۲۰۱۹) با بررسی رابطه بین ساختارهای دولتی و اثر بخشی مقررات ضد پول‌شویی نشان می‌دهند کشورهای دارای سیستم دولتی قوی‌تر

¹ Fredström et al. (2021)

² Wang et al. (2024)

³ Chaikin (2008)

⁴ Sharman and Chaikin (2009)

⁵ Barone et al. (2019)

در اجرای سیاست‌های مؤثر ضد پول‌شویی کارآمدتر هستند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند فساد با تضعیف سیستم اقتصادی و اجتماعی سطح بالاتری از پول‌شویی را به وجود می‌آورند. این رابطه به‌ویژه در حوزه‌های قضایی که نهادها ضعیف هستند مشهود است. بنابراین گسترش فساد، عملکرد سیستم‌های نظارتی و کیفیت اجرای مقررات را تضعیف کرده و به رشد پول‌شویی کمک می‌کند. جایاسوریا^۱ (۲۰۰۹) با تأیید چنین رابطه‌ای اظهار می‌دارد تقویت حکمرانی خوب می‌تواند به طور مستقیم به تقویت رژیم‌های ضد پول‌شویی کمک کند و بالعکس. در این چارچوب، می‌توان گفت با وجود حکمرانی ضعیف که عموماً با فساد مقامات دولتی همراه می‌شود، استفاده از پول‌های غیر قانونی دریافتی نیازمند پنهان‌کاری و قرارگرفتن آن در مسیر فعالیت‌های قانونی است. این شرایط تنها از طریق پول‌شویی امکان‌پذیر می‌شود که بدین ترتیب پول‌شویی امکان استفاده از پول یا دارایی‌های غیرقانونی مقامات دولتی را فراهم می‌کند. در این زمینه گروه ویژه اقدام مالی^۲ (FATF) سرکوب پول‌شویی را برای مبارزه با فساد ضروری می‌داند. چون این کار، مجرمان مالی را از سود فعالیت‌های غیر قانونی محروم کرده و امکان پیگرد قانونی افراد دخیل در پنهان‌کردن پول‌های کثیف را فراهم می‌کند (سازمان کمپلای ادونتج^۳). در مطالعه دیگری، دل آنو و مداح^۴ (۲۰۲۳) اشاره می‌کنند فساد موتور محرکه پول‌شویی است به‌نحوی که می‌تواند فعالیت‌های پول‌شویی را برای پنهان‌کردن درآمدهای حاصل از عملیات غیرقانونی را تسهیل کند. یکی دیگر از نتایج این مقاله اثر مثبت و معنی‌دار پول‌شویی بر شاخص‌های توسعه در کوتاه‌مدت در ایران است. در مقابل این یافته، بوس هانا و شن^۵ (۲۰۲۱) با طرح این پرسش که آیا در اقتصاد کشورهایی که پول‌شویی رواج دارد، اثرات مثبت پول‌شویی قابل مشاهده است؟ نشان می‌دهند درحالی که برخی ممکن است استدلال کنند پول‌شویی دارای منافع کوتاه‌مدت است، اما اثرات منفی بلندمدت پول‌شویی از طریق کانال غیررسمی، از جمله تأثیر مخرب آن بر رشد اقتصاد غیررسمی، قابل‌چشم‌پوشی نیست که بدین ترتیب درک و مدیریت رابطه بین پول‌شویی و اقتصاد غیررسمی دارای اهمیت است.

در مطالعات اخیر، بارتولوویچ و همکاران (۲۰۲۳) رابطه بین فساد و پول‌شویی را از طریق سه اثر مورد تحلیل قرار می‌دهند. اثر محرک: وجوه غیر قانونی به دست آمده از طریق فساد نیاز به پول‌شویی دارد تا منشأ پول‌های کثیف پنهان بماند و احتمال کشف فعالیت‌های غیر قانونی حداقل شود. اثر تکاثری: پول‌شویی امکان استفاده مجدد از وجوه غیر قانونی را در جریان‌های قانونی اقتصاد فراهم می‌کند که بر این اساس فساد از کانال پول‌شویی اثر ضریب فزاینده بر حجم فعالیت‌های قانونی خواهد داشت. اثر شتاب دهنده: برای آن که احتمال کشف جرایم پول‌شویی را به حداقل برساند، لازم است تا فساد گسترش یابد. در واقع فساد بیشتر، احتمال فعالیت‌های ضد پول‌شویی در جامعه را به حداقل می‌رساند. همچنین عیسی و کرتا^۶ (۲۰۲۴) با استفاده از روش آمار توصیفی رابطه بین پرونده‌های فساد و جرم پول‌شویی در آندونزی را مورد مطالعه قرار داده و نتیجه می‌گیرند

¹ Jayasuriya (2009)

² Financial Action Task Force

³ ComplyAdvantage (2025)

⁴ Dell'Anno and Maddah (2023)

⁵ Buchanan and Shen (2021)

⁶ Isa and Kerta (2024)

منشاء پول شویی، فساد اقتصادی است که در این مورد داده‌ها نشان می‌دهند ارزش پرونده‌های فساد که همراه با آن‌ها پول شویی انجام شده بیش از ۱ میلیارد روپیه بوده که رقم قابل توجهی است. همچنین برخی شواهد نشان می‌دهند که جزایر مالت در مدیترانه مرکزی به عنوان یک نمونه از کشورهای دارای زمینه‌های جرم و جنایت و فساد مطرح است. در این کشور، غول‌های تجاری چندملیتی با سرمایه‌های کلان و لابی‌گران قدرتمند فعالیت می‌کنند و با تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاران اقتصادی، در پی گریز از مقررات مربوط به سرمایه و نیروی کار هستند. مقامات این کشور بدون آن‌که پاسخگو بوده و شفافیت کافی در اجرای برنامه‌های اقتصادی داشته باشند، تنها به دنبال جذب پول‌های کلان خارجی هستند چنین رویکردی منجر به فرار مالیاتی و فساد مالی و رشد جرایم پول شویی شده است (مینتف و ولا^۱، ۲۰۲۴). در مجموع طبق نتایج این مطالعات، تأثیر فساد بر پول شویی از کانال‌های مختلف صورت می‌پذیرد. از یک طرف وجوه غیرقانونی فساد برای ورود به جریان‌های قانونی، نیاز به پول شویی دارند که بدین ترتیب پول شویی جریان‌های مالی غیر قانونی را به قانونی تغییر شکل می‌دهد. از طرف دیگر، تنها گسترش فساد (درگیر شدن دولت یا نهادهای سیاسی در فعالیت‌های فاسد) احتمال کشف جرایم پول شویی را به حداقل می‌رساند که بر این اساس فساد بیشتر، فعالیت‌های پول شویی را تسهیل می‌کند. همچنین در محیط فاسد و آلوده به فعالیت‌های غیرقانونی، اثر بخشی سیستم‌های نظارتی و قانونی ضعیف‌تر است که این ویژگی، شرایط مناسبی را برای رشد جرایم پول شویی فراهم می‌کند.

رابطه بین فساد و پول شویی از کانال فعالیت‌های غیررسمی نیز قابل تحلیل و بررسی است. طبق دیدگاه نظری قانون‌گرا، فعالیت‌های اقتصادی غیر رسمی به دلیل فساد سیستماتیک به وجود می‌آیند. فساد به گروه‌های ذینفع این امکان را می‌دهد تا فرآیندهای تصمیم‌گیری در سازمان‌های دولتی را تحت تأثیر قرار داده و به نفع خود عمل کنند. چنین شرایطی که منافع ویژه را در اختیار نخبگان رانت‌جو قرار می‌دهد، اکثریت شهروندان را وادار می‌کند تا برای بقا و گذران زندگی به فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی بپردازند. این ایده مشابه با دیدگاه نظری ساختارگرا است که فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی را در کسب‌وکارهای کوچک متعلق به مردم خلاصه می‌کند که به‌شدت توسط کسب‌وکارهای بزرگ متعلق به نخبگان مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند تا هزینه نیروی کار و سایر هزینه‌های ورودی را به حداقل برسانند. ر اساس هر یک از این دیدگاه‌ها، فساد سیستماتیک موجب می‌شود اکثریت کمتر مرغه برای کاهش اثرات منفی شرایط نامطلوب اقتصادی و اجتماعی، ناگزیر به اشتغال در بخش غیررسمی روی آورند (دستوآ، ۱۹۸۵؛ چن^۲، ۲۰۱۲؛ ایسایومی^۳، ۲۰۲۲). فساد، همانند نوع خاصی از مالیات و مقررات است که کارآفرینان را به فعالیت‌های زیرزمینی سوق می‌دهد. از این نظر، مقامات فاسد در ازای دریافت رشوه، تولید غیررسمی را نادیده می‌گیرند و بدین ترتیب فساد، اندازه بخش زیرزمینی را افزایش می‌دهد. بنابراین فساد و اقتصاد غیررسمی مثل دو کالای مکمل هستند (جانسون و همکاران^۴؛ ۱۹۹۷)

¹ Mintoff and Vella (2024)

² De Soto (1989)

³ Chen (2012)

⁴ Isayomi (2022)

⁵ Johnson et al. (1997)

که رابطه مثبتی بین آن‌ها وجود دارد و افزایش هم‌زمان هر دو فرایند پول‌شویی را تقویت می‌کند؛ چون پول‌های حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی برای مصرف‌نیازمند شکل قانونی است.

یکی از منابع پول‌های غیرقانونی، فعالیت‌های اقتصاد غیررسمی^۱ است که به شکل‌های متنوعی مثل جرایم، فروش محصولات تقلبی، قاچاق کالا و مواد مخدر، رشوه، فرار مالیاتی انجام می‌شود. از دیدگاه اقتصاد کارآفرین، اقتصاد غیررسمی بر بهره‌وری کارآفرینی در سطح ملی تأثیر می‌گذارد به این دلیل که وقتی چارچوب‌های قانونی ناکافی هستند، بخش غیررسمی رشد می‌کند و فضایی ایجاد می‌شود تا فعالیت‌های مالی غیرقانونی رونق گرفته و انگیزه تولید و سرمایه‌گذاری تضعیف شود (فریدسروم و همکاران^۲، ۲۰۲۱). با توجه به آن که در اقتصاد غیررسمی فعالیت‌های به‌دور از نظارت و قواعد رسمی انجام می‌شود، فرایند پول‌شویی امکان ادغام وجوه غیرقانونی را در اقتصاد قانونی فراهم می‌کند که از این نظر عملکرد اقتصاد رسمی تحت تأثیر قرار گرفته و مسائلی مثل جرایم سازمان‌یافته و فساد تشدید خواهد شد. در این زمینه، فورتوزی^۳ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای تأکید می‌کند بالا بودن سهم فعالیت‌های غیررسمی از تولید کشورها موجب پیچیده شدن تلاش‌های مبارزه با پول‌شویی به طور قابل توجهی شده است. کسب‌وکارهای غیر رسمی به راحتی می‌توانند از بازرسی‌های نظارتی دوری کنند و شستشوی پول را تسهیل کنند. کانگ^۴ (۲۰۱۸) با تأیید چنین رابطه‌ای اظهار می‌دارد اقتصاد غیر رسمی به شدت با فساد و پول‌شویی ارتباط دارد. دولت ضعیف اجازه می‌دهد که فعالیت‌های غیرقانونی در بخش‌های کمتر تنظیم شده رونق یابد. خان و همکاران^۵ (۲۰۲۰) در مطالعه خود با بررسی ابعاد فعالیت‌های غیر رسمی، رابطه بین اقتصاد غیر رسمی، فرار مالیاتی و پول‌شویی را در پاکستان مورد تحلیل قرار می‌دهند. آن‌ها اظهار می‌دارند در مناطقی که خطر پول‌شویی کمتری دارند، پول‌شویی بیشتری اتفاق می‌افتد. به‌عنوان مثال پول‌شویی در مناطقی که دارای فعالیت‌های غیر رسمی گسترده‌ای بوده و محدودیتی برای فعالیت‌های غیرقانونی در آن‌ها وجود ندارد، مشاهده می‌شود. بر اساس نتایج این مقاله، رسمی کردن فعالیت‌های غیر رسمی، نه تنها برای افزایش درآمدهای مالیاتی اهمیت دارد، بلکه برای بهبود فعالیت‌های تجاری از طریق دیجیتال‌سازی و مهارت‌محوری، افزایش اندازه عملیات و نگهداری کسب‌وکارهای کوچک، تنوع تولید و بهبود وضعیت افرادی که درآمد کمتری دارند، ضروری است. در این زمینه لازم است تا دولت در ابتدا بخش‌های اقتصادی غیر رسمی، مانند کشاورزی، را در اقتصاد رسمی ادغام کند. سپس اقدامات شدید علیه سیستم‌های حمل‌ونقل غیرقانونی در پاکستان از طریق ملزم کردن فعالان این بخش به ثبت یک شماره سریال در سطح استانی و فدرال انجام شود. این اقدام در نهایت منجر به افزایش درآمد مالیاتی خواهد شد و از فرایند پول‌شویی جلوگیری خواهد کرد. همچنین دولت باید بر روی تقویت و تشویق دیجیتالی‌شدن اقتصاد تمرکز کند تا از این طریق مسیرهای پول‌های غیر قانونی شناسایی شده و هدف رسمی‌سازی اقتصاد تحقق یابد. در مقاله دیگری، رومرو^۶ (۲۰۲۰)

¹ Informal economy

² Fredström et al. (2021)

³ Fortuzi (2015)

⁴ Kang (2018)

⁵ Khan et al. (2020)

⁶ Romero (2022)

فعالیت‌های مجرمانه را با پول‌شویی ربط می‌دهد و توضیح می‌دهد که چگونه فقدان نظارت قانونی در برخی بخش‌ها فرصت‌هایی برای ورود پول غیرقانونی به سیستم و مشروعیت بخشیدن به آن ایجاد می‌کند که اغلب منجر به درگیری‌های خشونت‌آمیز به دلیل رقابت بین جناح‌های مختلف می‌شود. ویلیامز و اوزیالامان^۱ (۲۰۲۱) با اهمیت دادن به عوامل اجتماعی و فرهنگی که نقش مهمی در رشد بخش غیررسمی دارند؛ اظهار می‌دارند چنین عواملی مقابله مؤثر با اقتصاد غیررسمی را پیچیده می‌کند که این مسئله نیز زمینه را برای گسترش برای پول‌شویی فراهم می‌کند. فعالیت‌های غیر رسمی در بخش تجارت خارجی نیز می‌تواند در رشد پول‌شویی مؤثر باشد. به این صورت که تجار از یک سو می‌توانند با ارایه صورت حساب نادرست تجاری به وسیله دستکاری در قیمت و مقدار کالا یا طبقه‌بندی نادرست کالاها و جوه غیرقانونی را به خارج کشور منتقل کنند و از سوی دیگر از طریق راه اندازی شرکت‌های صوری، منشأ و مالکیت پول‌های کثیف را پنهان کرده و آن را وارد مبادلات رسمی می‌کنند. در این ارتباط اومار^۲ (۲۰۲۳) نشان می‌دهد بیش از ۲۰ درصد از ارزش تجارت بین کشورهای درحال توسعه و توسعه یافته به فاکتور سازی نادرست اختصاص دارد که بدین ترتیب فاکتورسازی نادرست تجاری که جزء فعالیت‌های غیر رسمی در تجارت خارجی کشورها محسوب می‌شود، به عنوان یکی از علل پول‌شویی شناخته می‌شود. در یکی از کارهای اخیر، کوهنرت^۳ (۲۰۲۴) در مقاله‌ای با در نظر گرفتن رابطه فرار مالیاتی و پول‌شویی، وضعیت فعالیت‌های غیرقانونی در نمونه‌ای از کشورهای آفریقایی مورد بررسی قرار می‌دهد. وی اظهار می‌دارد یک‌سوم کشورهای موجود در فهرست خاکستری گروه ویژه اقدام مالی را کشورهای جنوب صحرائی آفریقا تشکیل می‌دهند. گرچه این کشورها مشمول تحریم نمی‌شوند، اما قرارگرفتن در این فهرست تأثیر به‌سزایی بر اقتصاد آنها دارد که شامل کاهش قابل توجه جریان سرمایه و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. فرار مالیاتی گسترده و پول‌شویی از ویژگی کشورهای نیجریه، کنگو، اتیوپی، موزامبیک، غنا است که آنها را با چالش‌های جدی در راه ثبات اقتصادی و حکمرانی در آفریقای زیر صحرایی ایجاد کرده و چشم‌اندازهای توسعه منطقه را تحت تأثیر قرار داده است. این فعالیت‌های غیر قانونی، اعتماد عمومی به سیستم‌های مالی را تضعیف کرده و موجب محرم شدن دولت‌ها را از درآمدهای قانونی شده و به گسترش فساد کمک است. در مجموع نتایج مطالعات انجام شده، رابطه بین اقتصاد غیر رسمی و فعالیت‌های پول‌شویی را مستقیم ارزیابی می‌کنند با این توجیه که اولاً: "فعالیت‌های غیر رسمی در بخش تجارت خارجی پوششی برای ورود وجوه غیر قانونی به جریان‌های رسمی است که بر این اساس بخشی از فعالیت‌های پول‌شویی از طریق اقدامات غیر قانونی در بخش تجارت خارجی کشورها انجام می‌شود. ثانیاً "فعالیت‌های غیر رسمی با پنهان کاری و عدم رعایت قوانین و مقررات رسمی همراه است که بدین ترتیب رشد فعالیت‌های غیر رسمی زمینه را برای انجام انواع فعالیت‌های مجرمانه و غیر قانونی از جمله پول‌شویی فراهم می‌کند. ثالثاً "بخش‌های غیر رسمی عمدتاً دارای تراکشن‌های غیر رسمی و فاقد ردیابی توسط مقامات رسمی هستند که شبکه‌های پول‌شویی از آن برای انتقال وجوه غیر قانونی در یک کشور یا بین کشورها استفاده می‌کنند.

¹ Williams and Oz-Yalaman (2021)

⁶ Umar (2023)

³ Kohnert (2024)

در مطالعات داخلی، گرچه رابطه بین فساد و اقتصاد غیر رسمی با شاخص پول‌شویی برجسته نشده و در این زمینه به نظر می‌رسد خلاء تجربی وجود دارد، اما در برخی مطالعات به عوامل مؤثر بر پول‌شویی اشاره شده است. از جمله مداح و سینائیان (۱۳۹۹) با استفاده از روش مدل‌سازی ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی روند پول‌شویی در ایران را طی سال‌های ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۶ برآورد می‌کنند. در این مطالعه کشفیات مواد مخدر، تعداد دستگیرشدگان مواد مخدر و جرایم سرقت به عنوان علل پول‌شویی معرفی شده‌اند. در مطالعه دیگری برات زاده و همکاران (۱۳۹۷) با استفاده از الگوی جاذبه متغیرهای حجم تجارت، تولید، عوامل جغرافیایی و جمعیت را بر پول‌شویی مبتنی بر تجارت در ایران طی سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۲ مؤثر می‌دانند. همچنین پیوندی و گل ارضی (۱۴۰۴) از طریق مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از اطلاعات ۱۴۰ نفر از اعضای انجمن مدیران مالی عواملی چون اعتقادات، رشوه و گردش پول و مالیات را به عنوان عوامل مؤثر بر وقوع پول‌شویی معرفی می‌کنند.

این مقاله با در نظر گرفتن اطلاعات ۹۷ کشور عوامل مؤثر بر پول‌شویی در سطح کشورها را مورد تحلیل قرار می‌دهد و در مقایسه با مطالعات پیشین انجام شده دارای این نوآوری‌ها است: اولاً با استفاده از آخرین اطلاعات در دسترس از کشورها بر رابطه بین رانت منابع طبیعی و اقتصاد غیر رسمی با شاخص پول‌شویی را در نمونه بزرگی از کشورهای جهان تأکید دارد و این دیدگاه را مطرح می‌کند که پول‌شویی یک فرآیند پسین نسبت به فعالیت‌های غیر قانونی و فساد در کشورهاست که مقابله با آن نیازمند ابزارهای سیاستی هماهنگ در کنترل فعالیت‌های غیر قانونی و فساد اقتصادی است. ثانیاً با برجسته کردن نقش متغیرهای حکمرانی در ریسک پول‌شویی کشورها، اثر کیفیت نهادها بر پول‌شویی را مورد تحلیل قرار می‌دهد. ثالثاً اثر ترکیبی فساد و اقتصاد غیر رسمی بر پول‌شویی به لحاظ تجربی مورد آزمون قرار گرفته که نتایج آن بر رابطه غیر مستقیم بین فعالیت‌های غیر رسمی و شاخص پول‌شویی از کانال فساد تأکید دارد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

به منظور بررسی و تحلیل تجربی اثر فساد اقتصادی و اقتصاد غیررسمی بر پول‌شویی از روش تحلیل رگرسیون مبتنی بر داده‌های مقطعی بیش از ۹۷ کشور در سال ۲۰۲۱ استفاده می‌شود. مدل تحقیق به صورت زیر معرفی می‌شود:

$$aml_i = \beta_0 + \beta_1 cpi_i + \beta_2 ie_i + \beta_3 X_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

که در آن aml_i^1 شاخص بیانگر پول‌شویی (ضد پول‌شویی، ریسک پول‌شویی) است که سالانه توسط مؤسسه بازل برای حکمرانی^۲ ارائه می‌شود. این شاخص که از میانگین وزنی پنج بعد مبارزه با پول‌شویی شامل کیفیت ضد پول‌شویی، رشوه و فساد، شفافیت مالی و استانداردها، شفافیت عمومی و پاسخگویی و ریسک‌های

¹ Anti-Money Laundering (AML)

² Basel Institute on Governance

سیاسی و قانونی به دست می‌آید، تصویری از ریسک پول‌شویی در سطح کشورها ارائه می‌کند و مقدار آن بین صفر (کمترین ریسک - کم‌خطر) و ده (بالاترین ریسک - پرخطر) قرار دارد. شاخص ضد پول‌شویی آسیب‌پذیری یک کشور در زمینه پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم است را انعکاس می‌دهد که بر این اساس مقدار بیشتر آن نشان می‌دهد پایبندی یک کشور به رعایت استانداردهای مقابله با تأمین مالی تروریسم و پول‌شویی کمتر بوده و بر این اساس با سطح بالاتری از فعالیت‌های غیرقانونی و پول‌شویی روبروست. در مقابل، مقدار کمتر آن بیانگر پایبندی بیشتر یک کشور در رعایت مقررات ضد پول‌شویی و بنابراین سطح پایین‌تر پول‌شویی است. CPI بیانگر شاخص ادراک فساد^۱ است که توسط سازمان شفافیت بین‌الملل^۲ گزارش می‌شود. این شاخص بین صفر (بسیار فاسد) و صد (بسیار پاک) قرار دارد. در این مطالعه به منظور همسان‌سازی در روند داده‌ها ارقام فساد، تغییر مقیاس داده شدند به این صورت که هر کدام از ارقام CPI از ۱۰۰ کسر شدند که بدین ترتیب نزدیک بودن CPI به ۱۰۰ معرف فساد بیشتر و نزدیک بودن CPI به صفر بیانگر فساد پایین‌تر است. فساد انعکاس‌دهنده نحوه حکمرانی در هر کشور است به نحوی که پایین بودن سطح فساد و کنترل آن توسط حکومت به‌عنوان یکی از نشانه‌های حکمرانی خوب تفسیر می‌شود که رشد اقتصادی و رفاه مردم را به دنبال دارد. ie سهم فعالیت‌های اقتصاد غیررسمی در تولید را نشان می‌دهد. داده‌های این متغیر از مطالعه اصلانی و همکاران^۳ (۲۰۲۴) استخراج شده است. این محققان با استفاده از روش معادلات ساختاری نسبت اقتصاد غیر رسمی به تولید ناخالص داخلی کشورها را برای ۱۱۰ کشور به دست آورده‌اند. X بردار متغیرهای کنترلی است که شامل رانت منابع طبیعی ($rent$) و درجه باز بودن اقتصاد ($open$) می‌شود. اولی به‌صورت درآمد حاصل از منابع طبیعی (نفت، گاز، زغال‌سنگ، معادن و جنگل‌ها) به‌عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی^۴ تعریف می‌شود. طبق نتایج مطالعات انجام شده توسط دوگان و همکاران^۵ (۲۰۲۱)، کان و همکاران^۶ (۲۰۲۱) و مونمو^۷ (۲۰۲۲) رانت منابع طبیعی، افراد را به رانت‌جویی تشویق می‌کند که اغلب به گسترش فساد و جریان‌های مالی غیر قانونی منجر می‌شود. در کشورهای ثروتمند در منابع طبیعی که در آن‌ها درآمدهای حاصل از منابع طبیعی در انحصار گروه‌های خاص است و نهادهای ضعیفی جهت نظارت بر درآمد منابع وجود دارد، امکان سوء استفاده از درآمدهای دولتی در فعالیت‌های غیر قانونی بیشتر است و بدین ترتیب زمینه مناسبی برای شکل‌گیری جریان‌های مالی غیر رسمی وجود دارد. در این ارتباط، برخی شواهد تجربی رابطه بین درآمدهای بالای حاصل از نفت و پول‌شویی مبتنی بر تجارت را در کشورهای صادرکننده نفت تأیید می‌کنند. به عنوان مثال، دو کشور عمده صادرات نفت در جهان یعنی امارات متحده عربی و عربستان به دلیل پولشویی مبتنی بر تجارت به طور متوسط حدود ۳۴/۴ میلیارد دلار آمریکا و ۲۶/۲ میلیارد دلار بین سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۸ زیان کرده‌اند. در

¹ Corruption Perceptions Index

² Transparency International

³ Asllani et al. (2024)

⁴ Total natural resources rent (% of GDP)

⁵ Dogan et al. (2021)

⁶ Canh et al. (2021)

⁷ Munemo (2022)

این کشورها و بسیاری از کشورهای عضو سازمان صادرکننده نفت (اوپک)، عملیات در بخش‌های بالادستی و پایین‌دستی نفت عمدتاً تحت سلطه شرکت‌های چندملیتی قرار دارد که از توانایی‌های مالی بالایی برخوردارند و اغلب به دنبال پناهگاه‌های مالیاتی برای به حداکثر رساندن سود خود هستند این شرکت‌ها از چارچوب‌های ضعیف قانونی و نهادی کشورهای در حال توسعه به منظور فرار مالیاتی، پول‌شویی، قیمت‌گذاری نادرست انتقال، خرید و فروش دوره‌ای و صدور فاکتور نادرست تجاری و موارد دیگر سوء استفاده می‌کنند (آفولابی و باباتوند، ۲۰۲۵). دومی از نسبت جمع صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی به دست می‌آید. بالاتر بودن درجه باز بودن اقتصادی امکان بهره‌برداری مجرمان مالی از خلأهای قانونی در مقررات مالی را به وجود می‌آورد و آسیب‌پذیری در مقابل جریان‌های مالی را بیشتر کرده و احتمال پول‌شویی مبتنی بر تجارت را در شرایط ضعیف بودن سیستم‌های نظارتی افزایش می‌دهد. گسترش تجارت و جهانی‌سازی مرزهای باز و روش‌های جدید ارتباطی در تجارت، فعالیت‌های مالی مجرمانه را در سطح بین‌الملل افزایش داده است (سرهیویچ، ۲۰۱۹). بر این اساس در اقتصادهای با درجه باز بودن اقتصادی بالا و ضعف سیستم‌های نظارتی می‌توان پیش‌بینی کرد زمینه مناسبی برای ورود پول‌های غیرقانونی به جریان‌های رسمی و انتقال وجوه غیرقانونی از کشور فراهم است. همچنین با وجود باز بودن اقتصاد و عدم محدودیت مبادله کالا و سرمایه، انتظار می‌رود تراکنش‌های مالی بیشتری در سطح کشورها انجام شود که در سایه آن امکان جابجایی وجوه غیر قانونی و ورود آن‌ها به مبادلات رسمی فراهم‌تر است. گرچه به دلیل دسترسی به فن‌آوری‌های پیشرفته و پیروی از استانداردهای بین‌المللی، امکان تضعیف فرآیند پول‌شویی نیز وجود دارد. علاوه بر این متغیرها یکی دیگر از عوامل مؤثر بر پول‌شویی در سطح کشورها کیفیت حکمرانی است که به صورت مجموعه ترتیبات رسمی و غیر رسمی حاکم بر جامعه شامل کیفیت دولت، حاکمیت قانون، شفافیت و پاسخگویی، ثبات سیلسی و کنترل فساد که نحوه تصمیم‌گیری حکومت در مواجهه با مشکلات و مسایل را منعکس می‌کند، تعریف می‌شود. در این زمینه چونگ، و لوپز دی سیلانز^۳ (۲۰۱۵) استدلال می‌کنند پول‌شویی علت نیست بلکه یک علامت است که از فعالیت‌های غیرقانونی نتیجه می‌شود. بر اساس این دیدگاه کلیه اقدامات و سیاست‌هایی که زمینه فعالیت‌های غیرقانونی را در جامعه فراهم می‌کنند در رشد پول‌شویی مؤثرند. از این نظر، کیفیت بالای حکمرانی در جامعه که مشوق فعالیت‌های قانونی است، حجم پول‌شویی را کاهش و در مقابل پایین بودن کیفیت حکمرانی مثل ضعف در شفافیت اقتصادی و پاسخگویی دولت انگیزه فعالیت‌های غیر قانونی را تقویت کرده و به پول‌شویی بیشتر می‌انجامد. نتیجه برخی مطالعات رابطه مستقیم بین شاخص‌های کیفیت حکمرانی و حجم مبادلات غیر قانونی را تأیید می‌کنند که از آن جمله به آدیپو اوتوسانیا^۴ (۲۰۱۵) می‌توان اشاره کرد. وی با استفاده از اطلاعات نمونه‌ای به حجم ۱۷۰۰ نفر از تاجران و صنعتگران در نیجریه نشان می‌دهد فساد، پاسخگویی و شفافیت دولت بر روی تمکین مالیاتی داوطلبانه اثر مثبت دارد. همچنین یامن و همکاران^۵ (۲۰۱۹) نشان می‌دهند کیفیت

¹ Afolabi and Babatunde (2025)

² Serhiiovich (2019)

³ Chong and Lopez-De-Silanes (2015)

⁴ Adeyeye and Otusanya (2015)

⁵ Yamen et al. (2019)

مقررات، حق اظهار نظر و پاسخگویی، کنترل فساد، ثبات سیاسی و اثر بخشی دولت از عوامل تعیین کننده میزان فرار مالیاتی در کشورهای عضو قدیمی تر اتحادیه اروپا هستند. در این مقاله از شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی (Va) به عنوان نماینده متغیر کیفیت حکمرانی استفاده می شود. این شاخص به ارزیابی میزان مشارکت شهروندان در فرآیندهای انتخاب حکومت و همچنین آزادی های اساسی مانند آزادی بیان، آزادی تجمعات و آزادی رسانه ها می پردازد که دامنه آن بین (۲/۵-) (ضعیف ترین وضعیت) تا ۲/۵+ (قوی ترین وضعیت) قرار دارد. کشورهایی دارای امتیاز نزدیک به ۲/۵+ دارای بالاترین سطح مشارکت شهروندان در امور سیاسی و بهره مندی از انواع آزادی های مدنی هستند. در مقابل، کشورهایی با امتیاز نزدیک به (۲/۵-) وضعیت مطلوبی از نظر این شاخص ندارند. بهبود وضعیت حق اظهار نظر مردم و افزایش آزادی های سیاسی از طریق اثرگذاری بر فساد اقتصادی نیز می تواند میزان پول شویی را تحت تأثیر قرار دهد. به دلیل آن که پاسخگویی و مسئولیت پذیری دولت در قبال مردم، کنترل رأی دهندگان بر مقامات را افزایش می دهد تا آن ها فساد کمتری داشته باشند یا اقدامات لازم برای کنترل فساد انجام دهند (منصور و همکاران^۱، ۲۰۲۱).

همچنین آزادی اطلاعات، حق اساسی مردم برای دسترسی به اطلاعات نگهداری شده توسط نهادهای عمومی و سیاسی شهروندان را قادر می سازد تا از عملکرد دولت مطلع شوند و مقامات دولتی و سیاست گذاران را وادار به پاسخگویی، شفافیت، دوری از فساد کنند (راماسامی^۲، ۲۰۲۳). تعریف متغیرها و منبع گردآوری داده ها در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول شماره (۱) معرفی متغیرها و منبع داده ها

منبع	تعریف	
مؤسسه بازل برای حکمرانی (۲۰۲۱)	شاخص ضد پول شویی (ریسک پول شویی)	Aml
گزارش سازمان شفافیت بین الملل (۲۰۲۳)	شاخص ادراک فساد	Cpi
بانک جهانی (۲۰۲۳)	درآمد حاصل از منابع طبیعی (درصد از تولید ناخالص داخلی)	Rent
اصلائی و همکاران (۲۰۲۴)	نسبت فعالیت های اقتصاد غیررسمی در تولید (درصد)	IE
بانک جهانی (۲۰۲۳)	نسبت جمع صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی (درصد)	Open
بانک جهانی (۲۰۲۳)	شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی (کیفیت حکمرانی)	Va

منبع: یافته های پژوهش

¹ Mansour et al. (2021)

² Ramasamy (2023)

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

۴-۱. ویژگی داده‌ها

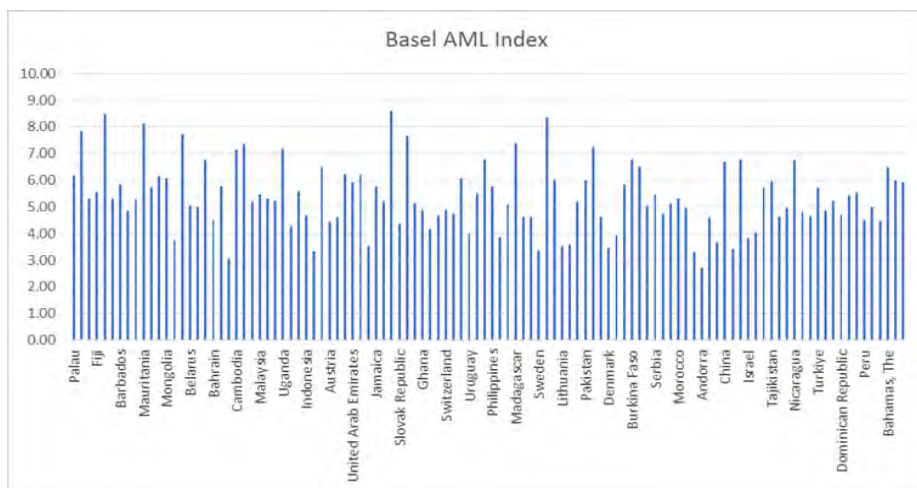
قبل از تخمین مدل، ویژگی داده‌های تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد. جدول شماره (۲) آمارهای توصیفی متغیرهای مدل را نشان می‌دهد. آمار توصیفی با خلاصه کردن داده‌های خام در شاخص‌های قابل فهم، امکان تحلیل دقیق‌تر آن‌را فراهم می‌کند. بر اساس اطلاعات این جدول، در بین متغیرهای کلیدی تحقیق، میانگین شاخص ضد پول‌شویی ۵/۳۷ است که ایران، هائیتی و جمهوری دموکراتیک کنگو به ترتیب با مقادیر ۸/۶۰، ۸/۴۹ و ۸/۳۵ سه کشور اول از نظر این شاخص بوده و فنلاند با ۳/۰۶ کمترین مقدار را دارد. متوسط شاخص فساد ۵۱/۳۲ است که در بین کشورهای تحت بررسی، جمهوری دموکراتیک کنگو و دانمارک به ترتیب با ارقام ۸۱ و ۱۲ بیشترین و کمترین سطح فساد را دارند. همچنین متوسط شاخص اقتصاد غیر رسمی ۲۳/۵۶ است که ماداگاسکار و دانمارک به ترتیب با ارقام ۵۸/۹۷ و ۰/۷۴ دارای بیشترین و کمترین سطح اقتصاد غیررسمی هستند علاوه بر این، طبق اطلاعات جدول شماره (۲) متوسط هر یک از شاخص‌های رانت منابع و درجه باز بودن اقتصاد به ترتیب ۵/۳۹ و ۹۲/۶۷ است. متوسط شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی ۰/۱۱۰۳ که تاجیکستان و نروژ به ترتیب با ارقام ۱/۷۰۱- و ۱/۷۲۸ دارای بیشترین و کمترین سطح حق اظهار نظر و پاسخگویی هستند.

جدول شماره (۲) آمارهای توصیفی متغیرهای پژوهش

تعداد مشاهدات	انحراف معیار	کمترین	بیشترین	میان	میانگین	
۹۹	۱/۲۱	۳/۰۶	۸/۶۰	۵/۲۱	۵/۳۷	Aml
۹۹	۱۸/۹۲	۱۲	۸۱	۵۶	۵۱/۳۲	Cpi
۹۷	۸/۲۶	۰	۳۸/۸۲	۱/۷۰	۵/۳۹	Rent
۶۴	۱۵/۹۸	۰/۷۴	۵۸/۹۷	۲۱/۱۱	۲۳/۵۶	IE
۹۲	۶۰/۷۵	۲۴/۳۴	۴۰۲/۴۶	۷۹/۷۲	۹۲/۶۷	Open
۹۹	۰/۹۶۶	-۱/۰۷۱	۱/۷۲۸	۰/۱۱	۰/۱۱۰۳	Va

منبع: یافته‌های پژوهش

نمودار شماره (۱) پراکندگی شاخص ضد پول‌شویی را در سال ۲۰۲۱ نشان می‌دهد. همان‌طور که این نمودار نشان می‌دهد، اولاً ریسک پول‌شویی یک مسأله جهانی است. ثانیاً کشورها دارای درجات متفاوت ریسک پول‌شویی هستند. مقدار بیشتر شاخص ضد پول‌شویی بیانگر پایداری کمتر یک کشور به رعایت استانداردهای مقابله با تأمین مالی تروریسم و پول‌شویی است که بدین ترتیب انتظار می‌رود فعالیت‌های غیر قانونی و جرایم پول‌شویی در آن گسترده باشد. متفاوت بودن مقدار شاخص پول‌شویی در سطح کشورها شناسایی تعیین‌کننده‌های آن را با اهمیت می‌سازد.

نمودار شماره (۱) شاخص ضد پول شویی (ریسک پول شویی) در کشورهای جهان در سال ۲۰۲۱

منبع: یافته‌های پژوهش

۴-۲. نتایج برآورد مدل و تحلیل تجربی

به منظور بررسی و تحلیل اثر فساد و اقتصاد غیررسمی بر پول شویی، مدل (۱) با تصریح های مختلف در نظر گرفته می شود که جدول شماره (۳) نتایج حاصل از تخمین مدل های مختلف را ارائه می کند. در راستای ادبیات تحقیق، مدل اقتصاد سنجی با تصریح های مختلف برآورد شد که نتایج پنج مدل برآوردی که از نظر اقتصادی و معیارهای برازش وضعیت بهتری داشتند، در جدول شماره (۳) گزارش شده است. ارقام جدول، ضرایب برآوردی هر یک از مدل ها و مقدار آماره های مربوط به معیارهای برازش را نشان می دهند. همچنین اعداد داخل پرانتز معرف ارزش P در آزمون معنی داری هستند. مبنای انتخاب کشورها و تعداد مشاهدات در هر مدل، نخست گزارش موسسه بازل برای حکمرانی است که در آن داده های ریسک پول شویی برای ۱۱۰ کشور در سال ۲۰۲۱ ارائه شده است. در مرحله بعد استفاده از سایر متغیرها از جمله فساد، اقتصاد غیر رسمی، رانت منابع، درجه باز بودن اقتصادی و حق اظهار نظر و پاسخگویی، تعداد داده های در دسترس برای کشورهای مختلف را به اعداد متفاوتی رساند که ردیف آخر جدول شماره (۳) آن را نشان می دهد. جداول شماره (۴) و (۵) نتایج آماری مربوط به یک فرض مهم رگرسیون در داده های مقطعی یعنی ناهمسانی واریانس را ارائه می کنند. ناهمسانی واریانس به ناکارایی برآوردکننده های حداقل مربعات معمولی می انجامد و آماره های F و t محاسباتی را غیر مطمئن می سازد. فرضیه صفر این آزمون ها به صورت عدم وجود ناهمسانی تعریف می شود. با توجه به آن که ارزش P آزمون ها بیشتر از ۰/۰۵ است، فرضیه صفر رد نمی شود که بدین ترتیب مدل های برآوردی با مشکل ناهمسانی واریانس روبرو نیستند و کارایی برآوردکننده ها تأیید می شود. ضریب تعیین که به عنوان معیار برازش مدل رگرسیون شناخته می شود، عموماً مقداری بیش از ۶۰ درصد دارد که بیانگر برازش مطلوب خطوط رگرسیون است. این عدد نشان می دهد متغیرهای توضیحی درصد بالایی از تغییرات متغیر وابسته (ریسک

پول‌شویی) را تشریح می‌کنند. همچنین ارزش P مربوط به آماره F کمتر از 0.05 به دست آمده که اثر هم‌زمان و معنی‌دار همه متغیرهای توضیحی بر شاخص پول‌شویی را تأیید می‌کند.

جدول شماره (۳) نتایج حاصل از تخمین مدل تعیین‌کننده های پول‌شویی

ضریب	مدل ۱	مدل ۲	مدل ۳	مدل ۴	مدل ۵
ثابت	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)
	۲/۸۲	۲/۹۳	۲/۹۶	۳/۱۴	۴/۰۳
فساد	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)
	-۰/۰۳۶	-۰/۰۴۱	-۰/۰۳۶	-۰/۰۲۷	-۰/۴۷۲
رانت منابع	(۰.۰۰۶)	(۰.۰۰۶)	(۰.۰۰۷)	(۰.۰۰۴۸)	(۰.۰۰۴۸)
	-۰/۰۳۵	-۰/۰۳۱	-۰/۰۳۵	-۰/۰۲۵	-۰/۲۲۱
اقتصاد غیررسمی	(۰.۱۲)	-	(۰.۱۴)	-	-
	-۰/۰۱۵	-	-۰/۰۱۵	-	-
باز بودن اقتصاد	-	(۰.۳۸)	(۰.۶۴)	-	-
	-	-۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	-	-
حاصل ضرب فساد در اقتصاد غیررسمی	-	-	-	(۰.۰۰۸)	-
	-	-	-	-۰/۰۰۳	-
حق اظهار نظر و پاسخگویی	-	-	-	-	(۰.۰۰۱)
	-	-	-	-	-۰/۴۳۷
ضریب تعیین	۰/۶۴	۰/۵۳	۰/۶۴	۰/۶۵	۰/۵۶
آماره F	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)	(۰.۰۰)
	۲۸۴۶۱	۸۱۵۹۵	۵۷۲۲۳	۸۸۷۴۵	۴۰/۰۷۳
تعداد مشاهدات	۶۴	۹۱	۶۳	۶۳	۹۷

* ارقام داخل پرانتز ارزش P در آزمون معنی‌داری را نشان می‌دهد.

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۴) نتایج حاصل از آزمون ناهمسانی واریانس (آزمون وایت)

مدل	مقدار آماره F	ارزش P	نتیجه
۱	۰/۸۵	۰/۵۶	عدم وجود ناهمسانی واریانس
۲	۰/۶۱	۰/۷۸	عدم وجود ناهمسانی واریانس
۳	۱/۱۷	۰/۳۲	عدم وجود ناهمسانی واریانس
۴	۰/۳۶	۰/۹۴	عدم وجود ناهمسانی واریانس
۵	۱/۳۳۶۶	۰/۲۳۰۱	عدم وجود ناهمسانی واریانس

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۵) نتایج حاصل از آزمون ناهمسانی واریانس (براش پاکان گادفری)

نتیجه	ارزش P	مقدار آماره F	مدل
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰/۴۰۱	۰/۹۹۵	۱
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰/۳۶۹	۱/۰۶۱	۲
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰/۳۳۵	۱/۱۶۵	۳
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰/۴۶۴	۰/۸۶۴	۴
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰/۱۲۵	۱/۹۶۰	۵

منبع: یافته‌های پژوهش

مدل (۱) نسبت به دیگر مدل‌های برآوردی از نظر معیارهای برازش و معنی‌داری ضرایب تخمینی وضعیت بهتری دارد که بر این اساس مبنای تحلیل تجربی قرار می‌گیرد. نتایج دیگر آزمون‌های تشخیصی مربوط به مدل (۱) در جداول شماره (۶) و (۷) گزارش شده است. بر اساس اطلاعات جدول شماره (۶) مقدار ارزش P آزمون RESET رمزی^۱ از ۵ درصد بزرگ است که طبق آن فرضیه صفر مبنی بر تصریح درست مدل رد نمی‌شود. همچنین ارزش P آزمون جارک برا^۲ مربوط به پسماندهای حاصل از رگرسیون از ۵ درصد بزرگ تر است که بدین ترتیب فرضیه صفر آزمون که به صورت نرمال بودن توزیع پسماندها تعریف می‌شود، پذیرفته می‌شود. از سوی دیگر بر اساس نتایج آزمون هم خطی چندگانه یا ضریب تورم واریانس (VIF)^۳ در جدول شماره (۱) برای هر یک از متغیرهای توضیحی مدل (۱) کمتر از آستانه‌های ۵ و ۱۰ است که بدین ترتیب هرگونه شواهد آماری کافی مبنی بر وجود هم خطی چندگانه قابل توجه میان متغیرهای توضیحی را رد می‌کند. جدول شماره (۶) نتایج حاصل از دیگر آزمون‌های تشخیصی در مدل (۱)

ارزش P	آماره F	آزمون
۰/۰۶۶۵	۲/۵۲۵۳۲۶	آزمون RESET رمزی
ارزش P	آماره جاک برا	آزمون جارک برا
۱/۱۸۰۸۵۲	۲/۶۱۱۳۰۷	

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۷) نتایج حاصل از آزمون هم خطی چندگانه در مدل (۱)

Ie	Rent	Cpi
۲/۳۹	۱/۱۸	۲/۶۱

منبع: یافته‌های پژوهش

¹ Ramsey Regression Equation Specification Error Test

² Jarque-Bera Test

³ Variance Inflation Factor

طبق نتایج مدل (۱)، فساد اقتصادی با ضریب $0/036$ اثر مثبت و معنی‌داری بر شاخص ریسک پول‌شویی دارد و بیانگر آن است با افزایش ۱ واحدی شاخص فساد، به شاخص پول‌شویی $0/036$ واحد اضافه می‌شود؛ یعنی $0/036$ واحد ریسک و خطر پول‌شویی در کشور تحت بررسی بیشتر می‌شود که انعکاسی از فعالیت‌های پول‌شویی بیشتر است. دلیل چنین رابطه‌ای به نقش پول‌شویی در تطهیر وجوه غیر قانونی به‌دست‌آمده از فعالیت‌های فاسد باز می‌گردد. در واقع وجوه حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی و رشوه دریافتی توسط مقامات دولتی از طریق فرآیند پول‌شویی به بازارهای قانونی راه یافته و در فعالیت‌های مصرفی یا سرمایه‌گذاری مورد استفاده قرار می‌گیرد. یکی دیگر از نتایج تخمین، رابطه مستقیم بین اقتصاد غیر رسمی و شاخص پول‌شویی است که در سطح بالایی از لحاظ آماری (حدود ۹۰ درصد) معنی‌دار است. ضریب اقتصاد غیر رسمی $0/015$ به‌دست آمده که نشان می‌دهد افزایش یک درصدی سهم اقتصاد غیررسمی در تولید ناخالص داخلی موجب افزایش شاخص پول‌شویی به اندازه $0/015$ واحد می‌شود. اثر مثبت اقتصاد غیر رسمی بر پول‌شویی به این صورت توجیه می‌شود که عدم نظارت دولت در بخش غیر رسمی و فرار از سیستم‌های قانونی، زمینه مناسبی را برای فرار از قوانین ضد پول‌شویی فراهم می‌کند تا از این طریق وجوه غیر قانونی کسب شده در اقتصاد غیررسمی به بازار رسمی راه پیدا کند. رانت منابع طبیعی نیز یکی از تعیین‌کننده‌های پول‌شویی در سطح کشورهاست که رابطه بین آن‌ها مثبت و معنی‌دار به‌دست آمده است. در کشورهای ثروتمند در منابع طبیعی که نظارت ضعیفی بر نحوه تخصیص منابع وجود دارد، فرصت‌های بیشتری رانت‌جویی و فساد گسترش می‌یابد که در نتیجه آن فرآیند پول‌شویی برای تطهیر وجوه غیرقانونی اجتناب‌ناپذیر می‌شود.

نتایج تخمین رابطه منفی بین شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی به عنوان نماینده متغیر کیفیت حکمرانی و شاخص پول‌شویی را تأیید می‌کند که بر اساس آن می‌توان اظهار داشت ارتقاء سطح حق اظهار نظر مردم و افزایش آزادی‌های سیاسی، ریسک پول‌شویی در کشورها را کاهش می‌دهد که دلیل آن به اثر شاخص مذکور بر کیفیت حکمرانی ربط داده می‌شود؛ به این صورت که گسترش آزادی‌های مدنی حاکمان را وادار به پذیرش مسئولیت خود در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی کرده و قدرت آنان را در سوء استفاده از منابع عمومی کاهش می‌دهد که در نتیجه آن انتظار می‌رود فساد در بخش دولتی و به تبع آن جرایم پول‌شویی کاهش یابد.^۱

^۱ به منظور شناسایی عوامل تعیین‌کننده پول‌شویی علاوه بر نتایج گزارش شده ۵ مدل تخمینی در جدول (۳)، چندین تصریح دیگر نیز در نظر گرفته شدند که چون نتایج آن‌ها از نظر اقتصادی و آماری در وضعیت بهتری نسبت به پنج مدل جدول (۳) قرار نداشت، از ارایه گزارش آن‌ها صرف نظر شد. به عنوان مثال نتایج حاصل از تخمین رگرسیون شاخص پول‌شویی بر روی فساد، رانت، اقتصاد غیر رسمی و حاصل ضرب رانت در فساد نشان داد گرچه فساد و اقتصاد غیر رسمی همانند مدل (۱) اثر مثبت و معنی‌داری بر شاخص پول‌شویی دارند اما ضرایب رانت منابع و حاصل ضرب رانت منابع در فساد از نظر اقتصادی یا آماری معنی‌دار نیستند. ضریب تعیین این مدل ۶۶ درصد به دست آمد.

همچنین باید اشاره کرد جهت بررسی و تحلیل اثر فساد اقتصادی و اقتصاد غیر رسمی بر شاخص پول‌شویی، روش‌های دیگری نیز بر اساس هدف تحقیق از جمله نمونه تحت بررسی و دوره زمانی داده‌ها می‌توانند مبنای تخمین مدل قرار گیرند که در این مقاله، در چارچوب داده‌های در دسترس، روش رگرسیون با الگوی داده‌های پانل نیز به کار گرفته شد؛ نتایج تخمین این مدل در پیوست (۲) ارایه شده است.

در چارچوب ادبیات تحقیق، اثر ترکیبی فساد و اقتصاد غیررسمی بر پول شویی نیز قابل بحث است که توسط مدل (۴) مورد آزمون قرار گرفته و ضریب آن مثبت و معنی دار به دست آمده است. بر اساس نتایج تخمین می توان نوشت:

$$\frac{\partial aml}{\partial cpi} = 0.027 + 0.003ie \quad (2)$$

طبق این رابطه در صورت صفر بودن سهم اقتصاد غیررسمی در تولید ناخالص داخلی فساد با ضریب (۰.۰۲۷) دارای اثر مستقیم بر پول شویی است. اما با بزرگتر شدن حجم فعالیت های غیررسمی در اقتصاد ($ie > 0$)، نقش اقتصاد غیررسمی در رابطه بین فساد و پول شویی برجسته خواهد بود. در واقع با رشد فعالیت های غیر رسمی که همراه با افزایش وجوه غیر قانونی و خارج از نظارت دولتی است که توسط افراد قانون گریز یا فاسد دریافت می شود، اثر فساد بر پول شویی بیشتر شده و فرآیند تبدیل پول های کثیف به پاک تقویت می شود.

در مجموع نتایج تخمین مدل های مختلف اثر فساد، اقتصاد غیررسمی و رانت منابع طبیعی بر ریسک پول شویی را تأیید می کند. حال با توجه به نقش دولت های ضعیف در ایجاد فرصت های رانت جویی و فساد (رز آکرمن^۱، ۲۰۰۸)، تضعیف کارآفرینان در بخش رسمی (ادراگو^۲، ۲۰۱۷) و استفاده شخصی از درآمد حاصل از منابع طبیعی و اعطای پاداش به حامیان دولت (کولستاد و سوراید^۳، ۲۰۰۹) می توان گفت کارایی دولت ها و بهبود کیفیت حکمرانی در کشورهای مورد مطالعه، فرآیندهای پول شویی را تضعیف و منجر به تقویت بخش حقیقی اقتصاد خواهد شد.

۵. نتیجه گیری و پیشنهادها

پول شویی اثرات منفی بر سیستم مالی کشورها، بی ثباتی اقتصادی، شرایط رقابت در بازار، توزیع عادلانه درآمدها و بهره‌وری نیروی کار دارد که از این نظر شناسایی عوامل مؤثر بر آن اهمیت می یابد. در این مقاله با استفاده از نمونه‌ای مشکل از داده‌های ۹۷ کشور در سال ۲۰۲۱، تعیین کننده‌های پول شویی با تمرکز بر دو متغیر کلیدی فساد اقتصادی و حجم اقتصاد غیر رسمی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. در دسترس نبودن داده‌های مربوط به شاخص پول شویی در یک دوره زمانی از یک طرف و فقدان اطلاعات همه کشورهای جهان از شاخص پول شویی و همچنین ناقص بودن داده‌های اقتصاد غیر رسمی کشورها در ۲۰۲۱ از طرف دیگر، محدودیت‌هایی را در استفاده از روش‌های متنوع اقتصاد سنجی برای تحلیل اقتصادی داده‌ها به وجود آورد و در نهایت منجر به تحلیل اقتصادی رابطه بین متغیرها با استفاده از داده‌های مقطعی شد. کارایی ضرایب تخمینی در رگرسیون مقطعی به برقراری فرض مهم همسانی واریانس پسماندها بستگی دارد که نتایج حاصل از آزمون ناهمسانی واریانس نشان داد مدل های برآوردی با مشکل ناهمسانی واریانس روبرو نیستند. همچنین ماهیت متغیرهای توضیح دهنده پول شویی امکان وجود هم خطی بین متغیرها را مطرح می کند که در این ارتباط نتایج

¹ Rose–Ackerman (2008)

² Ouédraogo (2017)

³ Kolstad and Søreide (2009)

آزمون هم خطی چند گانه نشان داد همبستگی بین متغیرهای توضیحی وجود ندارد که از این جهت به معیارهای برازش می‌توان اعتماد کرد. علاوه بر این دیگر، آزمون‌های تشخیصی قبل از تحلیل اقتصادی بین متغیرها انجام شد که نتایج قابل اطمینان به دست آمد. در این راستا نتایج حاصل از تخمین مدل رگرسیون با داده‌های مقطعی نشان می‌دهد رابطه مثبت و معنی‌داری بین شاخص ادراک فساد و اقتصاد غیر رسمی با شاخص ضد پول‌شویی (AML) که انعکاسی از میزان آسیب‌پذیری یک کشور در زمینه پول‌شویی است، وجود دارد که دلیل آن به ماهیت فساد، اقتصاد غیررسمی و نقش پول‌شویی در شستشوی پول‌های کثیف باز می‌گردد. فساد که همراه با کسب وجوه غیرقانونی در بخش دولتی و اختصاص دادن منابع عمومی به گروه‌های ذینفع و فاسد وابسته به دولت است، زمینه گسترش پول‌شویی را فراهم می‌کند. فساد چرخه معیوبی از فعالیت‌های غیر قانونی در جامعه به وجود می‌آورد چرا که درآمدهای غیر قانونی حاصل شده از اقداماتی مانند رشوه، فرار مالیاتی، قاچاق کالا، اختلاس سوء استفاده از بودجه‌های دولتی به دنبال فرصتی برای ورود به معاملات قانونی است که پول‌شویی امکان آن را فراهم می‌کند. از این منظر، کنترل فساد می‌تواند دایره جرایم پول‌شویی محدود کند. در این جا دو نکته مطرح است اول این‌که شدت رابطه بین فساد و پول‌شویی تا حدود زیادی به کیفیت اجرای قانون و عملکرد نهادهای ناظر بر فعالیت‌های بخش دولتی بستگی دارد که میزان آن در سطح کشورها متفاوت است. دوم این‌که منشأ فساد و به تبع آن راهکارهای کنترل آن تا حدودی وابسته به ساختار اقتصادی کشورهاست. همچنین درآمدهای غیر قانونی ناشی از فعالیت‌های غیر رسمی مثل قاچاق انسان، کالا و مواد مخدر، کالاهای غیراستاندارد، فرار مالیاتی و عدم پرداخت تعرفه واردات کالا نیازمند پول‌شویی جهت ورود به بازارهای قانونی است. در این بین اثر غیر مستقیم اقتصاد غیررسمی بر پول‌شویی از کانال فساد نیز تقویت‌کننده فرآیند پول‌شویی در سطح کشورهاست که نتایج تجربی مقاله، این رابطه را به لحاظ آماری تأیید می‌کند. طبق یافته‌های تحقیق، کنترل پول‌شویی نیازمند اقدامات هماهنگ کشورهای تحت بررسی در مبارزه با فساد، محدود کردن فعالیت‌های غیر رسمی از طریق تسهیل قوانین و مقررات کسب و کار و همچنین به رسمیت بخشیدن برخی فعالیت‌های غیر رسمی است. این اقدام امکان دسترسی کسب و کارهای غیر رسمی به خدمات مالی و بانکی را فراهم می‌کند و شرایط کارگران بخش غیر رسمی را ارتقاء و نظارت دولت بر فعالیت‌های انجام شده در بخش غیر رسمی را افزایش می‌دهد و در نهایت با تقویت بخش رسمی اقتصاد، فرایند پول‌شویی تضعیف می‌شود. یکی دیگر از تعیین‌کننده‌های پول‌شویی رانت منابع طبیعی است که این رابطه، از همراهی درآمدهای حاصل از منابع طبیعی و فساد نشأت می‌گیرد (اکادا و سامرس^۱، ۲۰۱۷). در کشورهای ثروتمند در منابع طبیعی، استخراج رانت، فرصت‌های سودآوری را برای افراد فاقد شایستگی و مهارت ایجاد می‌کند که آن‌ها از طریق پول‌شویی درآمدهای بادآورده را وارد بخش حقیقی اقتصاد می‌کنند. طبق نتایج مقاله، فساد اقتصادی، اقتصاد غیر رسمی و رانت منابع طبیعی بر جریان پول‌شویی در سطح کشورهای نمونه اثر مثبت دارند که در این ارتباط، از نقطه نظر اقتصاد دستوری لازم است تا فساد اقتصادی در سطح کشورها کنترل و اندازه فعالیت‌های غیر رسمی کاهش یابد. در این راستا کارکرد نهادهای مبارزه با فساد، اصلاح ساختار و شفافیت بودجه دولت‌ها،

¹ Okada and Samreth (2017)

تنظیم انحصارات، رقابت پذیر شدن اقتصاد کشورها و به رسمیت شناختن فعالیت‌های غیر رسمی می‌تواند در کاهش جرایم پول شویی در سطح کشورها مؤثر باشد که البته با توجه به ویژگی‌های متفاوت کشورها در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی اولویت هر کدام از این سیاست‌ها و نحوه اجرای آن‌ها متفاوت خواهد بود. به عنوان مثال، در ایران دیوان محاسبات کشور که مسئول اجرای قانون مبارزه با فساد است، با بررسی دقیق معاملات مالی، حساب‌های بانکی و نحوه گردش وجوه سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی می‌تواند نقش مهمی در جلوگیری یا کشف جرایم پول شویی داشته باشد یا دولت با اصلاح برخی قوانین مالیاتی از جمله اجرای طرح مالیات بر مجموع درآمد، در جلوگیری از سودهای نامتعارف و درآمدهای غیر قانونی گزارش نشده تأثیر گذار خواهد بود.

در پایان به نظر می‌رسد به منظور کنترل جرایم پول شویی، ثبات نظام مالی کشورها تحت بررسی لازم است تا اولاً توافقی‌های منطقه‌ای با هدف شناسایی گروه‌های تبهکار مالی و مقابله با مبادلات غیرقانونی بین کشورها گسترش یابد. همچنین همکاری با سازمان‌های جهانی مانند گروه ویژه اقدام مالی (FATF) در اولویت کاری دولت‌ها قرار گیرد تا به دنبال آن هدف مورد نظر این سازمان که شفافیت در مبادلات مالی جهانی است، تحقق یابد.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- برات زاده، منیژه؛ هراتی، جواد و لشکری، محمد (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر پول‌شویی مبتنی بر تجارت (TBML) در ایران: کاربرد الگوی جاذبه فرویدا. *تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، ۹(۳۳)، ۱۵۱-۱۸۸.
- پیوندی، سعیده و گل ارضی، غلامحسین. (۱۴۰۴). تبیین عوامل مؤثر در وقوع پولشویی، پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۱۵ (۱)، ۸۵-۱۱۴.
- سوری، علی. (۱۳۹۴). *کتاب اقتصاد سنجی همراه با کاربرد Eviews و Stata*، چاپ اول، تهران: انتشارات تهران.
- مداح، مجید و سینائیان، مهلا. (۱۳۹۹). تحلیل تجربی روند پولشویی در ایران (رهیافت روش معادلات ساختاری مبتنی بر حداقل مربعات جزئی). *تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، ۱۱ (۴۰)، ۹۹-۱۱۲.

منابع لاتین

- Adeyeye, B. G., & Otusanya, J. O. (2015). The impact of taxpayers' perception of government's accountability, transparency and reduction in fiscal corruption on voluntary tax compliance in Nigeria. *International Journal of Economics and Accounting*, 6(3), 276-299.
- Afolabi, J. A., & Babatunde, M. A. (2025). Trade-based money laundering and domestic resource mobilization in oil-exporting countries. *Journal of Economic Criminology*, 7, 100122.
- Asllani, A., Dell'Anno, R., & Schneider, F. (2024). *Mapping the informal economy around the world with an enhanced MIMIC approach: New estimates for 110 countries from 1997-2022* (CESifo Working Paper No. 11416). CESifo.
- Bartulovic, M., Aljinovic, N., & Piplica, D. (2023). Determining the relationship between corruption and money laundering. *Montenegrin Journal of Economics*, 19(2), 109-118.
- Barone, R., Masciandaro, D., & Schneider, F. (2019). *Money laundering and corruption: Birds of a feather flock together* (CESifo Working Paper No. 7687). CESifo.
- Basel Institute on Governance. (2021). *Basel AML Index*. <https://baselgovernance.org/>
- Buchanan, J., & Shen, Y. (2021). To launder or not to launder: Are there positive effects for the economies of countries who launder money? *Accounting & Finance*, 61(2), 2697-2716.

- Canh, N. P., Nguyen, B., Thanh, S. D., & Kim, S. (2021). Entrepreneurship and natural resource rents: Evidence from excessive entrepreneurial activity. *Sustainable Production and Consumption*, 25, 15–26.
- Chaikin, D. (2008). Commercial corruption and money laundering: A preliminary analysis. *Journal of Financial Crime*, 15(3), 269–281.
- Chen, M. A. (2012). *The informal economy: Definitions, theories and policies* (WIEGO Working Paper No. 1). WIEGO.
- Chong, A., & Lopez-de-Silanes, F. (2015). Money laundering and its regulation. *Economics & Politics*, 27(1), 78–123.
- ComplyAdvantage. (2025). *Understanding corruption and AML*. <https://complyadvantage.com/insights/understanding-corruption-and-aml/>
- Dell'Anno, R., & Maddah, M. (2023). Money laundering, corruption and socioeconomic development in Iran: An analysis by structural equation modeling. *International Review of Economics*, 70(3), 395–417.
- De Soto, H. (1989). The informals pose an answer to Marx. *Washington Quarterly*, 12(1), 165–172.
- Dogan, E., Majeed, M. T., & Luni, T. (2021). Analyzing the impacts of geopolitical risk and economic uncertainty on natural resource rents. *Resources Policy*, 72, 102056.
- Fortuzi, Sh. (2015). Informal economy and money laundering in Albania. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 3(10).
- Fredström, A., Peltonen, J., & Wincent, J. (2021). A country-level institutional perspective on entrepreneurship productivity: The effects of informal economy and regulation. *Journal of Business Venturing*, 36(5), 106002.
- Isa, S. M., & Kerta, J. M. (2024). Money laundering in corruption cases in Indonesia. *Journal of Money Laundering Control*, 27(1), 127–138.
- Isayomi, A. S., Akintunde, T. S., & Ogunleye, A. G. (2022). Interaction effect of informality and corruption on income inequality in Nigeria. *Journal of Social Sciences*, 2, 72–86.
- Jayasuriya, D. (2009). Anti-money laundering efforts, stock market operations and good governance. *Qualitative Research in Financial Markets*, 1, 46–58.
- Johnson, S., Kaufmann, D., Shleifer, A., Goldman, M. I., & Weitzman, M. L. (1997). The unofficial economy in transition. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1997(2), 159–239.
- Kang, S. (2018). Rethinking the global anti-money laundering regulations to deter corruption. *International and Comparative Law Quarterly*, 67, 1–26.

- Khan, A., Akhtar, N., Khan, M. D., & Habib, R. I. (2020). Informal economy enabling tax evasion and money laundering in Pakistan: An analytical study. *Review of Politics and Public Policy in Emerging Economies*, 2(2), 131–138.
- Kohnert, D. (2024). Money laundering and tax evasion: Do international measures have a significant impact in sub-Saharan Africa? <https://www.econstor.eu/handle/10419/300868>
- Kolstad, I., & Søreide, T. (2009). Corruption in natural resource management: Implications for policy makers. *Resources Policy*, 34(4), 214–226.
- Mansour, S., Wallace, S., Sadiraj, V., & Hassan, M. (2021). How do electoral and voice accountability affect corruption? Experimental evidence from Egypt. *European Journal of Political Economy*, 68, 101994.
- Martínez, L., & Short, J. R. (2022). The informal city: Exploring the variety of the street vending economy. *Sustainability*, 14(12), 7213.
- Mintoff, Y., & Vella, M. G. (2024). Money laundering and the crime nexus: A case study in Malta. *Journal of White Collar and Corporate Crime*. Advance online publication.
- Munemo, J. (2022). Do African resource rents promote rent-seeking at the expense of entrepreneurship? *Small Business Economics*, 58(3), 1647–1660.
- Ofoeda, I., Agbloyor, E. K., Abor, J. Y., & Osei, K. A. (2022). Anti-money laundering regulations and financial sector development. *International Journal of Finance & Economics*, 27(4), 4085–4104.
- Okada, K., & Samreth, S. (2017). Corruption and natural resource rents: Evidence from quantile regression. *Applied Economics Letters*, 24(20), 1490–1493.
- Ouédraogo, I. M. (2017). Governance, corruption, and the informal economy. *Modern Economy*, 8.
- Ramasamy, R. (2023). Impacts of freedom of information act on accountability and corruption. In *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance* (pp. 6515–6522). Springer.
- Romero, V. (2022). Bloody investment: Misaligned incentives, money laundering and violence. *Trends in Organized Crime*, 25(1), 8–36.
- Rose-Ackerman, S. (2008). Corruption and government. *International Peacekeeping*, 15(3), 328–343.
- Routh, S. (2022). Examining the legal legitimacy of informal economic activities. *Social & Legal Studies*, 31(2), 282–308.

- Serhiiovich, Z. S. (2019). *Financial crime and the globalization – modern world trends and the situation in Ukraine*. Cherkasy State Technology University.
- Sharman, J. C., & Chaikin, D. (2009). Corruption and anti-money-laundering systems: Putting a luxury good to work. *Governance*, 22(1), 27–45.
- Sonsuphap, R. (2022). The structure of the illegal economy and its relationship to money laundering. *Corporate & Business Strategy Review*, 3(1), 45–54.
- Storm, A. (2013). Establishing the link between money laundering and tax evasion. *International Business & Economics Research Journal*, 12(11), 1437.
- Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>
- Umar, B. (2023). Effects of trade misinvoicing on money laundering in developing economies. *Journal of Money Laundering Control*, 26(1), 60–68.
- Unger, B., Rossel, L., & Ferwerda, J. (2021). *Combating fiscal fraud and empowering regulators: Bringing tax money back into the COFFERS* (p. 368). Oxford University Press.
- Wang, S., Wang, P., Wu, B., Zhu, Y., Luo, W., & Pan, Y. (2024). Structural entropy minimization combining graph representation for money laundering identification. *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*, 15(9), 3951–3968.
- Williams, C., & Oz-Yalaman, G. (2021). Explaining the informal economy in Western Europe: Beyond a rational economic actor perspective. *Journal of Economic Studies*, 48(5), 1084–1096.
- World Bank. (2023). *World Development Indicators*. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Yamen, A., Al Qudah, A., Badawi, A., & Bani-Mustafa, A. (2019). The impact of national culture on financial crime. *Journal of Money Laundering Control*, 22(2), 373–387.

پیوست ۱: اسامی کشورهای مورد مطالعه

اتیوپی، ایالات متحده، پاکستان، بنگلادش، مصر، تانزانیا، ژاپن، چین، کلمبیا، اندونزی، استرالیا، سریلانکا، اوگاندا، نیوزلند، گواتمالا، روسیه، زیمبابوه، جمهوری دومینیکن، اسرائیل، پرو، اروگوئه، عربستان سعودی، بریتانیا، ایتالیا، وانواتو، بورکینافاسو، کانادا، غنا، فیلیپین، اسپانیا، جزایر سلیمان، سنگال، کاستاریکا، ترکیه، نروژ، تاجیکستان، باهاما، مراکش، آلبانی، ایسلند، بوتان، ارمنستان، فنلاند، کوبا، پاناما، کره جنوبی، اردن، فیجی، اوکراین، مکزیک، پرتغال، زامبیا، یونان، مولداوی، بوتسوانا، سوئد، تونس، موریس، قرقیزستان، گرجستان، هندوراس، نیکاراگوئه، اتریش، دانمارک، صربستان، تایلند، مغولستان، سوئیس، مالزی، بلاروس، لتونی، کامبوج، بحرین، لیتوانی، مجارستان، اسلوانی، قبرس، بلژیک، جمهوری اسلواکی، سیشل، امارات متحده عربی، مالت، ایرلند، سنگاپور، هنگ کنگ (چین)، هائیتی، جمهوری دموکراتیک کنگو، میانمار، موزامبیک، ماداگاسکار، مالی، موریتانی، باربادوس، مالاوی، جامائیکا، سنت لوسیا، ترینیداد و توباگو، تایوان، ایران.

پیوست ۲: تحلیل دیگر نتایج تجربی

با توجه به آن که در بررسی و تحلیل تعیین کننده‌های پول شویی در سطح کشورها اثرات زمانی نیز اهمیت دارد، در بخش دیگری از این تحقیق یک مدل پانل دیتا (با اثرات تصادفی) با استفاده از داده‌های در دسترس از متغیرهای کلیدی تحقیق برای تنها دو سال ۲۰۱۷ و ۲۰۲۱ برآورد شد که نتیجه زیر حاصل شد. در این رابطه $Open$ ، IE ، Cpi ، Aml به ترتیب ریسک پول شویی، فساد، اقتصاد غیر رسمی و درجه باز بودن اقتصاد هستند.

$$Aml_{it} = 3.5 + 0.036Cpi_{it} + 0.016IE_{it} - 0.003Open_{it}$$

P-Value (0.00) (0.00) (0.083) (0.19)

F-limer=2.77 (0.0001) , Chi-Sq. Statistic (Hausman Test)= 4.36
(0.225) , $R^2 = 0.48$
n=118

طبق این نتایج اثرات مثبت و معنی‌دار فساد اقتصادی و اقتصاد غیر رسمی بر شاخص پول شویی تأیید می‌شود که نشان می‌دهد رشد فساد و بخش غیر رسمی که همراه با درآمدهای غیرقانونی مثل رشوه‌خواری، اختلاس، کسب و کارهای گزارش نشده، دستکاری سیستم‌های قانونی، فعالیت‌های خارج از نظارت‌های رسمی است، گسترش جرایم پول شویی را تسهیل می‌کند؛ چراکه وجوه غیر قانونی ناشی از آن برای ورود به بازار قانونی نیازمند رشد پول شویی است.

با استفاده از مجموعه داده‌های پانل می‌توان تحلیل حساسیت شاخص پول شویی نسبت به متغیرهای کلیدی تحقیق یعنی شاخص فساد و اقتصاد رسمی محاسبه می‌شود که در جدول زیر ارائه شده است. در این جدول ارقام صورت کسر، متوسط هر یک از متغیرها در سال‌های مورد بررسی و مخرج کسر متوسط شاخص پول شویی در همان دوره هستند. بر اساس اطلاعات این جدول حساسیت شاخص پول شویی نسبت به شاخص فساد (۰.۳۴۶) است که این مقدار مثبت بوده و درصد افزایش شاخص پول شویی نسبت به ۱ درصد افزایش شاخص فساد را در نمونه تحت بررسی را بیان می‌کند. همچنین حساسیت شاخص پول شویی نسبت به حجم فعالیت‌های

غیر رسمی (۰.۰۶۲) است که نشان دهنده درصد افزایش پول شویی به ازای ۱ درصد افزایش در بخش اقتصاد غیر رسمی است. مقایسه دو عدد به دست آمده در تحلیل حساسیت، بیانگر آن است با فرض ثابت بودن سایر عوامل، شاخص پول شویی نسبت به شاخص فساد عکس العمل بیشتری نشان داده و در واقع پول شویی نسبت به وضعیت فساد در کشورها حساس تر است.

جدول تحلیل حساسیت تعیین کننده های شاخص پول شویی

اقتصاد غیر رسمی	شاخص فساد	
$0.016(21.69/5.564)=0.062$	$0.036(53.5/5.564)=0.346$	مقدار حساسیت

منبع: یافته های پژوهش

